

שערי תשובה

חלק שני . נקוב בשם

ספר היראה

להחסידי רבינו יונה גירונדי זצ"ל
להורות לעם ה' , את דרך ה' , ואת המעשה אשר
יעשון כל ימיהם , בשבתם ובקומם , בלכתם ובבואם ,
למען ייטב להם ולבניהם, בזה ובבא.

באותיות יפות מאירות עינים.

משקל של השו"ת פשוט ומעילות ע"י רב"א .
(הזכות נמכר לצמיתות לרי"ל מ"ץ)

הוצאת בי"טס ל. מ. אלתר ווארשא, נאלעווקי 33.

ווילנא

דפוס והוצאת ספרים מ"ץ.

שמע בני לעצת החכם מכל אדם שאמר ומצא חן בעיני א' ואדם.

(*) כשִׁתְּעִיר משנתך, אל תעמוד מהרה, רק שכב איזה רגעים ותן תודה לה המטיב עמך שהחזיר לך נשמתך, ואמור (אף בלא נטילת ידים) מודה אני לפניך מלך חי וקים, שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך. ואחר כן קום בזריזות ולבש בגדיך, ורחץ ידיך ופניך לכבוד קונך, וקבל עליך עול מלכות שמים בקריאת שמע וברכותיה. וכשתעמוד להתפלל שמונה עשרה, פִּן רגליך זו אצל זו כמו שרפי מעלה דכתיב בהם ורגליהם רגל ישרה, ובוזה תעיר למוסר אזניך, אם מרגליך הנך מתדמה למלאך, כל שכן בראשך, לפנות מוחך ממחשבות הבל, דאם לא כן תהי' לשחוק, רגליך כמלאך, וראשך כחמור, עמוס משא סכלות?

(ב) אל תשים שום מאכל ומשקה לתוך פיך, בלא ברכה, שהיא נתינת תודה לבוראך שברא המאכל שאתה בא ליהנות ממנו, ותזכור כי לה' הארץ ומלואה! וכל הנהגה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים (ומהוויב אשם מעילות), וגזול להקב"ה וכנסת ישראל (ופרש"י שכשחוטאין הפירות לוקין), ונאמר ובשנה הרביעית (לנטיעת אילן) יהי' כל פריו קודש (ובמה תפדה אותו מהקדש, שתוכל ליהנות ממנו?) הלולים לה', במה שתתן הודאה לבוראך, בברכה תחלה וסוף בזה יהיו שלך.

(ג) ובאמרך המוציא לחם או בורא פרי, התבונן בחכמת הבורא הנפלאה, שמהגרעין הנרקב באדמה נצמח כמה שבליים מלאים גרעינין, ומגרעין פרי נצמח אילן גדול המלא ענפים ועלים ובכל ענף כמה תפוחים וכל אחד מלא גרעינים, שמכל גרעין וגרעין נוכל לנטוע אילן גדול שיטעון כמה פירות וכן הלאה עד אין סוף וכן בכל שנה ושנה, ואז תקרא ברגשי קודש ביחד עם אדונינו דוד מלך ישראל, מה רבו מעשיך ה'! כולם בחכמה עשית!

ספר היראה לרבינו יונה זצ"ל

ב

טוב לנבר כי ישא עול בנעוריו (איכה ג') כי טוב לאדם לשאת ולסבול עולו של הקב"ה ולתת מוסרות ומוסות על צוארו להכנס לעבודת בורא העולם. ויזכור את בורא בימי (כחו) [בחזרותיו] (כצ"ל). ומלשון הכתוב (קולת י"ב) וזכור את בוראיך בימי בחורותיך) ובכל יום יום יוסף אומץ ויתחזק במצות בורא עולם, ויכניס אהבתו בלבו (ויחשוב). אולי צ"ל [וישנה] וכמשה"כ (תהלים י"ג) שויתי ה' לנגדי תמיד הבורא תמיד לנגד עיניו. ועל ידי כן יתן יראת הצור על פניו. ויכניע לבו. וישפיל קומתו ואת דום עיניו. וילך שחוח ויתהה על עונות נעוריו. ויבכה עליהן תמיד. וישמור בכל כחו מחטוא עוד במסתרים, ולא יעשה במחשך מעשיו. ואז יהיה אהוב ונחמד בעיני הבורא. וכל רואיו יאשרוהו:

אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם היי העולם. בכל בקר בהקימו משנתו יודעוץ ויהיה נרתע ונחפר מאימת הבורא. בזכרו חסדו אשר עשה לו ואמונתו אשר שמר לו. כי החזיר לו נשמתו אשר הפקד אצלו ואז יברך בלבו הבורא אשר הגדיל לעשות עמו כי חדש והחליף כחו, ובשומנו הדברים האלה על לבו תבער אהבת הבורא בלבו. ואז אל (ישב מסתי דרך עצל) [ישכב במסתו כדרך העצל] אך במהירות וזריזות יקום מיד. ואם יפגע בו מגול ויוליכנו דרך עצלות: ישיב אמרו לו, וישים אל לבו, פי אם יקרא בעל חוב או אדם אחר אליו יקום מיד. או מפני כבוד אדם. או מפני ריוח (שיבא) [שיביא] לו היי שעה, או מיראת הפסד ממון. כמו נפלה דריקה בעיר. יקום מיד במהרה. ולא יתשל. או אם יצטרך ללכת לעבודת השם יקום ואל יתשל. פן יעלילו עליו. או למצוא הן בעיני השם. על אחת כמה וכמה לעבודת מלך מלכי המלכים הקב"ה שיש לו להזהר לקום במהירות וזריזות. ויירא פן יאחד לבא. וכל מעשיו ישוב לעשות לשם שמים. ולפי כחו יך בדרכי החכמים. ויהיה נכנע: אל יעמוד ערום ממסתו אף מושב. כמו שהיה מתפאר ר' יוסי זל מימי לא ראו קורות ביתי אמרי חלוק, אך יקה חלוק ויכניס בו ראשו וזרועיו ואז בקומו יהיה מכוסה. ואל יאמר הנני בחדרי חדרי בבית אפל מי רואני ומי (יודעי) [יודעני] כי מלא כל הארץ כבודו, לפני כחשכה כאורה. וילבש בגדיו, ויהיה לו מלית קטן וילבשו מתחת למדיו. כי עיקר מצות ציצית לזכרון ללבשו תמיד. כי לזכרון המצוה נתנה. ולמען לא יסור האדם אחרי שרירות לבו ואחרי מראה עיניו המחמיאים את הגוף. והדרך הזה לא ימצא כי אם בלכתו בדרך אשר דברי ערוה מצויים שם. על כן ילבש אותו מיד בלא ברכה אם לא רהץ ידיו. וטוב להיות זרח ליטול ידיו קודם ויברך עובר לעשייתו. וצריך להתעטף מעומד. ואותו מלית קטן טוב שיהיה כעין סרבל כי אין בזה פקפוק. וינעול מנעליו של ימין תחלה ואחר כך של שמאל. ויקשור של שמאל ואחר כך של ימין. כמו שאמרו רבותינו ירא השם יצא את כולם לקיים דברי המשנה דברי רבי יוחנן כתפיליו כך מנעליו מה תפילין בשמאל אף מנעליו בשמאל. ומעת קומו להתהלך על הדרך. יכפוף קומתו וישוח ראשו, כי השכינה למעלה מראשו. ולכן נכון לכסות ראשו ואל יהיה בגדיו הראש. וילך ויברוך עצמו בבית חבסא. ושם יהיה צנוע. אל יגלה עצמו כי אם לפני טפה. ומאחוריו טפחים. והאשה מלאחריה טפה, ומלפניה ולאכולום. ולא ישתק מעומד פן יהיו ניצוצות ניתזות על רגליו ויראה ככרות שפכה. אלא יעמוד במקום נבוה או [ישתיין] בעפר תיחות. ואם ישתיין מעומד יזהר פן יאחז באמה אלא מעטרה ולמטה לצד הארץ ואף אם הוא נשוי. כי אחרי אשר העונש גדול כל כך שהוא מביא מכול לעולם מאד יש לו לאדם להתחזק ולקדש עצמו אף במותר לו. וכן רבינו הקדוש מימיו לא הכניס ידיו למטה מאבנמו. וכשישב לפנות יושב ויגלה ויכסה ויקום. ואל יפצר עצמו לפנות בחוק פן ינתק שני

ספר היראה לרבינו יונה

הכרכשתא ומתכן . ויבדוק עצמו יפה יפה , כי אחרי אשר קרכיו ובני מעיו צריכין לברך את הכורא תמיד שנאמר ברכי נפשי את ה' וכל קרכי את שם קדשו אין נאה להביא במן מלא צואה לפני הקב"ה רבונו של עולם לברכו . וישמור פן ילכך בנדיו לא בני רגלים ולא ברעי . אם יש לו יכולת יהיו לו שני מכנסים אחת שלובש בשעת תפלה לכד למען יהיה נקי יותר בתפלתו . ואם אין לו יחוד שלא יטנף את שלו . ויכבס תמיד להסיר כתמי הצואה מעליהן . וירחץ בנקיון כפיו במים אם יש לו . ירחצם יפה ויסך עליהן על נמילת ידים . וברכת אשר יצר ימתין עד התפלה . ואם ברך אשר יצר יאמר (ש) [עסה] אלהי נשמה כי היא המסכה לה ולפיכך אינה פותחת ככרוך . ואז בעת התפלה יתהל אשר נתן לשכבו בינה . או יחזור ויברך אשר יצר . ועל נמילת ידים יברך בשעת ניגוב ידיו ולא בנמילתן . ומיד יברך על מצות ציצית במלית אשר לבש אם לא ברך בהתעטפו . ובכל פעם שהוא מתעטף צריך לברך . ואחרי כן יניח (של תפילין) [תפלה] של יד בזרוע שמאל למעלה מן הפרק שקורין קובדי' בלע"ז ממש כנגד הלב ויברך להניח תפילין . ואח"כ ישים של ראש כנגד המוח ויברך על מצות תפילין . ואל ידבר בין תפלה של יד לתפלה של ראש . שח בין תפלה לתפלה חזר ומברך על של ראש שתיים . להניח ועל מצות . ותמיד ימשמש בתפיליו . בשל יד ואח"כ בשל ראש . למען יזדר להיות בנקיות . כי תפילין צריכין נוף נקי שלא יפיה בהן . ושלא ישן בהן . וצריך לברך כשימשמש זמן גדול אחר הניתן . דקיימא לן כרבנן דבי רב אשי דכל אימת דמטשמשו מברכי . ומפי מרי דרב ר' שמואל בר' שניאור שמעתי דאין צריך לברך משום מטשמש אלא כשהן נעקרין מסקומן והוא מחזירן למקומן . ולענין שינה יש ג' חלוקים בדבר . כשהן בראשו . ישן בהן שינת עראי אבל לא קבע . וכשהוא אווזן בידו . לא עראי ולא קבע פן יפלו מידו . ואם הניחן אצל טראשותיו יפרוש סודר עליהן וישן אצלם בין עראי בין קבע . וכשנכנס לבית הכסא חולצין חוץ לארבע אמות . או כורכין ומניחן בכלי תוך כלי בחיקו כנגד לבו . וילך לבית הכנסת . ובבואו סמוך לבית והכנסת יסדר פעמיו כמ"ש (תהלים נה) בבית אלהים נהלך כרגש . ויבדוק מנעליו פן יהיו מטונפים . וכן אמר שלמה בתכמתו (קהלת ד) שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלודים . ויבא לבית הכנסת ואומר בבניסתו ואני ברוב הסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך כיראתך . וישב במקומו . ואם יש לו עוד מלית יתכסה בו . ויברך להתעטף בציצית . וישב ולא יפתח פיו עד שיששה מעט . וישיב אל לבו לפני מי הוא עומד . ומי השומע דבריו . ואז ילבש חדרה ואימה וזיע ורתת . ויפתח תפלתו על הסדר אחד הרבה ואחד הכמעט . ובלבד שיכוין לבו לשמים . ויתקן מלבושיו שנא' (עסס ד) הבון לקראת אלהיך ישראל . וכשהוא מתפלל [אל] יגיבה קולו בתפלתו . אך ישמיע לאזניו מה שיוציא מפיו . ויתתוך בשפתיו כל תיבה ותיבה . ואל יבלעם . גם סוף התיבות יתתוך להפרידם מתיבה הכמוכה לה פן ישל בספרו בגוים את כבודו שבדו ירושלים את . וכן כל את ואותו ואותה המטוכים למ"ס צריך להפרידם זה מזה . וכן אלהיכם אמת . וכיוצא באלה . ולא יהיה מאריך בתפלתו יותר מדיא כצבור פן יהשכוהו (ככד) [ליהויר] ולן :

ובקריאת שמע יהיה מאד נזהר שיוציא בשפתיו וישמיע לאזניו רמ"ח תיבות שבו . ויתן ריוח בין הדבקים כדברי רבותינו ע"ה בכל לבבך ועל לבבך וכיוצא בהן . ובכ"כ אחד ואחד משלשה שמות האמורים בפסק ראשון יאריך עד שיהשוב היה הוה ויהיה. ולא יאריך באלף דאחד . ולא יסדר בודת לקרותה בחטף . ויאריך בודת עד שיהשוב כלבבו שבורא עולם הוא מלך למעלה ולמטה בשמים ובארץ וארבע רוחות העולם ממזרח וממערב צפון ודרום ותתום רבת ורמ"ח איברים שבו . ואם לא יוכל לכיין כל כך יכוין ה' שהוא

ג

ספר היראה לרבינו יונה

עתה אלהינו עתיד להיות אחד. ובכל פעם בהזכירו שם המיוחד יהשוב בו פירוש קריאתו שהיא ארון כל. ככל לבבך. בשני יצריך יצר טוב ויצר רע. ובכל נפשך. אפי' נזמל נשמתך. ובכל מארך. ככל מדה ומדה שהוא מודר לך. אשר אנכי מצוך היום. יפסיק עד יחשוב דיוט נצמח לי. על לבבך. עד כאן כונת הלב ועיקר קבלת עול מלכות שמים. ואפילו מולך בדרך נכון לעמוד עד שיגיע לעל לבבך. אך מפסוק ראשון יצא די חובה. מכאן ואילך יקרא כדרכו בכונת לפי כחו. כשיגיע לחקירתם לאות על ירך ימשמש בתפילין של יד. והיו למוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש. וכשיגיע לדאיתם אותו יעיין בציציתו. ויהתוך זיין דתזכרו. ואל ירמו בעיניו. ויקרוין בשפתיו. וימלול ברגליו. ויורה באצבעותיו. כי תועבת ה' כל עושה אלה. ובתפלתו מיושב אל יסמוך לאדריו. ולא יהא מומה לצדדין דרך נאווה. אלא ישב וראשו כפוף. שלא יראה פני היושב נגדו דוין לארבע אמותיו. ושני אציליו על עצם הירך. מקום חיבורו לגוף מכאן ומכאן. ושני ידיו תחת לבושו. הימנית על השמאלית כנגד מיבורו. ואל יפשוט רגליו. אך יהיו שוקיו על עמדם. למען יהיה יותר ברעדה ויראה. וינענע כל גופו לקיים כל עצמותי תאמרנה ה' (תהלים לה). ובקומו להתפלל יכוין רגליו זו אצל זו. וישוח ראשו. וידחוק אציליו לגופו עד הגורתו. וישלם ידיו תחת לבושו. הימנית על השמאלית. ועושה שבע כרעיות. ישוח בברכת אבות תחלה וסוף. ישחה בברוך אתה במהירות ויזקוף בה' בנחת. וישחה במודים תחלה וסוף. ולא יותר בברכות. אבל כשהוא פוסע. ג' פסיעות. נותן שלום בשמאל בתחלה וכורע. לימין וכורע. לפניו וכורע. ותהיה הכריעה כמו שאמרו חכמים עד שיתפקקו כל החליות שבשדרה. ועד שיראה איסר כנגד לבו. וזהו כשר ברוחב איסר בין פרק חליות השדרה כנגד הלב. וכשארם זקוף מובלע ואינו נראה. וכשהוא שוחה אז יתפרדו החליות ונראה אותו כשר. ואל יחזור מיד למקומו פן יחשב ככלב שב על קיאו. ולא יזוק בתפלתו. ואם נודמן לו רוק מבלעו בכמותו. ואף לא ינהק (בלעז אינטיילידי) ולא יפהק (בלעז ברליידי). ואם פיהק מניה ידו על סגפרו או על פיו. ולא יאחז מאומה בידו כי יירא פן יפול מיידו ולא יתכוין. ולא יתפלל לא כנגד רבו ולא לאחורי רבו. ויסדר תפלתו. אך לא יעשנה קבע. כאדם האומר חוק קבוע הוא עלי בכל יום כך וכך (תפלות) מוטלות חובה עלי. אלא יעשנה תהנונים לפני המקום. ואל יעיין בתפלתו לאמר כמה התפללתי בכוונה ראויה היא להתקבל. כי הוא משלשה דברים החוזרים עונותיו של אדם כי מקטרגים עליהם ואומרים וכי ראוי הוא לך שתתקבל תפלתו והלא עשה כך וכך. אך יחשוב בלבבו כי מאד היה לו לעמוד בתפלה יותר. אולי יכפר אחד מעונותיו הקטנים. ויזכור כי כשר הוא רוח הולך ולא ישוב. ומה יתרון לו להתנאות במעשיו הלא לך נוצר. ואם על כרחו ינאה לבו. ישם אל לבו נאוני עולם שגועו ועברו מן העולם. אשר עשו טובה אלה ידות יותר ממנו. וכעודו בבית הכנסת אל (יחיה לו) [דבר] דבר חל עם אדם ואף (לא) [כי] בשעת קריאת התורה. ואם ישבו אצלו בני אדם המדברים (ברצון) יניע שפתיו וידמה עצמו כמתפלל. ואל יתפאר לוסי אינו מדבר. כי כל המתפאר כמעט הוא נוסל את שכרו. ויענה אמן על כל ברכה. כי גדול העונה אמן יותר מן המברך. ופותחין לו שערי גן עדן. ויהא שמיה רבא יענת בכל כחו בפיו ובכל כוונתו. ולא יצא מבית הכנסת בשעת קריאת התורה אם לא בין גברא לגברא. לעולם בין בשעת תפלה בין בשעת ברכת המזון כל שעה שאדם עמוק לדבר בשכינה לא ינע בכשרו. כי אם בידים עד פרק העליון. וכצוארו נגד חלוקו. אבל לא ברגליו. ובכל שאר כשרו ובמנעליו. ואם ננע יטול ידיו או ישפשפם בעפר או בקסם. ואם יצטרך להכך. יחך מעל לחלוקו. ואל ינע לא בכנה ולא בשער בית

ספר היראה לרבינו יונה

השחי ובית הערוה. ואם [ננע] ישול ידיו או ישפ'שפם בעפר או בצרור או בקיסם. ובשעת תפלה טפה מגולה אפילו באשתו ערוה. ואסוד לקרות שמע ולתתפלל ולהסתכל בה. ויצא מבית הכנסת בנחת בדרך כריעה ויאמר ה' נחני בצדקתך וגו' (תהלים ה') וילך. ובלכתו בדרך אל ישוח יותר מדאי. ואל ישפיל סודרו על עיניו פן יחשב ללעג. ואל ילך בקומה זקופה. כי ההולך בקומה זקופה דומה כמסלק המורא מעליו. אלא ילך במדה בינונית לא זקוף ולא כפוף יותר מדאי. אלא שלא יראה הבא כנגדו בפניו. וישפיל עיניו שלא יראה חבירו כנגדו כמלא עיניו. וכן אמר החכם, אין לך דבר חוצץ בפני התאחה כעצימת העיני. וכן אם פגע חזיר וחזירה או כל בהמה נזקקין זה לזה אל יסתכל בהן. ויהיה מקדים בשלום כל אדם אפי' א"י כדי שיהיה אהוב ונחמד לבריות אך לא בשלום אשה. ויבא לביתו בשלום. ויסיר תפיליו ויתנם בכיס. ש"י על ש"ד. ויסיר ש"ד תחלה ואח"כ של יד. ויסיר מכנסיו ויבלש אחרים. ומוב שילמוד מיד משום דכתיב (שם פ"ד) ילכו מחיל אל חיל. ומיד פרם ילך לעסקיו. ואם הוא אדם חלוש ורגיל בפת שחרית יאכל מיד. וימול ידיו תחלה בטרבה מים. ולכל הפחות ישול (ש"י) [מים] רביעית הלוג. ויתן שלש פעמים מים על ידיו. וישפ'שפם היטב שלא יהא דבר חוצץ. כי כל חוצץ במכילה חוצץ בנשלות ידים. וינביתם בנשילה שלא יחזרו מים הראשונים ויטמאו את הידים. וינבם היטב ויברך על הלחם המוציא. ויתן ריוח בין תיכה לתיכה. ובל מה שיהנה בו מן העולם הזה בין בפירות בין בריוח בין באכילה בין בכל דבר שיהנה אסור להנות בלא ברכה. ויברך בכל דבר לפניו ולאחריו הברכה האמורה בה על פי רבותינו ע"ה. ואם אינו בקי ילך אצל בקי ללמוד ואל ישום עצמו כבהמה. ואם לא מצא בקי ילך ויניה הנאתו. ולא יתנה מן הדבר עד שידע לברך עליו את בוראו כדת ומשפט. וכשיברך יכוין לבו לברך את הבורא. ולא כדבר הרגיל בפה אדם לצאת שלא ככוונה. וכן לברכת המצוה וכל מעשה האדם אשר יעשה [יעשה] דברים לשם פועלם. ולא מצות אנשים מלומדה מנהג אבות. ומאד יהיה צנוע באכילתו [ואחר] גמר סעודתו יברך ברכת המזון. ואחר כך ישתה מים או יין להשלים מאה ברכות ביום. והכל לשם שמים:

ומרם ילך לעסקיו ילמוד פסוק או הלכה לקיים מצות והגות בו (יהושע א'). ואתה שעה ילמוד בהגיון הלכ. ולהיות אוניו ועיניו פקוחות אל אשר מוציא בשפתיו. ואל יפסיק משנתו לדברים בטלים. כי אף לומר מה נאה אילן זה מה נאה ניד זה אשר יש בו דבר שבה שמברכין עליהן ברוך שככה לו בעולמו הרי זה מתחייב בנפשו, ק"ו לשיהת חולץ אשר כל דברי עבירה תלוין בה. והשח בהן עובר בלאו ועשה. עשה ודברת כם (דברים י') לא בדברים אחרים ולא הבא מכלל עשה עשה. ולא, כל הדברים יגיעים לא יוכל איש לדבר (קהל א'). וכך שכן להפסיק מדברי תורה (חייבין) [אשר הוא חייב] לעסוק בהן. ועל המפסיקין נאמר (אייב ל') הקומפים מלוח עלי שיה ושורש רתמים לחם [ואמרו רבותינו ז"ל כל הפוסקים מדברי תורה ועוסקים בדברי שיהח מאכילים אותם גחלי רתמים בניהם. אחרי כן ילך לעסקיו כי יפה דרך ארץ ולא יוכל אדם לעבוד הבורא אם לא ישרה לבקש מוונותיו. וכן אמר דוד (תהלים קצ"ז) אשריכל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. ויהיו עסקיו באמונה. וירחק מדבר שקר. מהברות אנשים רעים. ומטושב לצים. ואם יצטרך לשבת עמהם פן ילעינו ויתלוצצו עליו ויראה כעושה עצמו חשוב. אל יכנס לתוך דבריהם ואל (ישג) [ישיב] להם כי אם בקוצר רוחו ויקום מיד שיוכל. (ויחור) [ויזהר] בלי להנות חברו לא בדברים קל וחומר בממק. ואף עסקו יהיה באמונה פן יתחלל שם שמים ותורת ישראל תבאה על ידו. ואם לשמע מוציא דבה על איש אל יאמן להם כי שמא הם שונאיו. אלא יעשה עצמו

ד

ספר היראה לרבינו יונה

כמאמין ואל יאמין. ואם יקללו אדם או ידפחו אל ישיב מאומה. ויהיה נעלב ודא עלב. ואל יצא לריב מדר. ואל יבא אצל בני אדם [שהם] מתלמידי יחד. ואל יוציא דבה על שום אדם ואפילו הוא שונאו. אל ישנא כלבבו כי אם אשר המקום שנא. (ויכל) [וכל] עניינו ועסקן יהיה לשם שמים. ובשוכו מעסקין אל ישב במל. כי מה לאדם להיות יושב במל הלא הכפלה מביאה לידי שעמום ולידי תדאורים רעים. אף כי תלמוד תורה אין לו שיעור :

ואם יבאו אורחים לביתו יכניסם לביתו בסבר פנים יפות. ומיד כבואם ישים [לפניהם] לחם לאכול כי פעמים בא העני ולא אכל והוא בוש לשאול. ויתן לחם לחמו ומימו את אשר יאכל בפנים מאירות. ואף אם יהיה לכבו עצב ודאנה ישאנה מלבו בפניהם. וינחם בדבריו (ויח) [ויהי] לחם למשיב נפש. ואפילו אם יהיו לו אלה עבדים יטרה הוא בעצמו. ויעמוד עליהם. פי לנו גדול כאברהם שישמש לפלאבות והיו לו כמה עבדים ושפחות שנאמר (ובני ביתו) [ואולי צ"ל ואת כל ילדי ביתו ונז] (באשית י"ז) אף על פי שגראו כעריביים כדברי רבותינו ז"ל. ובכל מה שעשה על ידי עצמו שלם לו הקב"ה לישראל בכבודו ובעצמו. ואל יספר לפניהם כך וכך אירע לי קצה תלאתיו. כי דברים אלו שזכרים את רוחם. כמדומה להם פי בשבילם אמר כן. וכמעט אין לו שבר בעמלו. ויכבדם כאדונים לו וכן מצינו באברהם (שם י"ח מסק ג') שקראם אדונים. וגדול הכנסתם יותר מקבלת פני שפינה. ובשעת האוכל יראה את עצמו כמצטער שאינו יכול להטוב להם יותר. וכן הוא אומר (ישעיה נ"ח) ותפק לרעב נפשך תצא נפשי שאין לי מה ליתן לך. ואם ילינו אצלו ישכיבם במיטב פמותיו. כי גדולה מצות העיף בהיותו שוכב במיטב. ויותר עושה לו נחת רוח המשכיבו היטב יותר מן המאכילו ומשקטו וגלגל הוא החומר בעולם. ובצאתם ילום ויתן להם פת צידה לדרך. כי על פת לחם יפשע נבר. כי על אשר לא נתן יהונתן לדוד פת לחם בהפרדו סאתו נתגלגל הדבר ונדרט כהני גב שמונים משה נשאו איפוד כד. והעניק תעניק להם מסת נדבת ייך. ואם בא מצוה לייך (שם) [תפדה] בה ואל תתשל בה. כי זהירות מביא לידי זריזות נקיות פרישות מדרה קדושה יראת השם המדות וענוה. ויהא זהיר בכבוד חכמים. בא חכם אצלך תקבל פניו בכבוד ובגדו יש התן בעיר לך ועסקו בו ושמהו. כי המשיחו זוכה לראות בשמחת ירושלים. יש מת בעיר מרה בו ומפדהו. אך במדה ביגנית. כי אין כבודו לומר מה שלא היה בו. ושתיקה יפה. אך המדות אשר ידעת אשר היו בו טובות תפטר ותלוהו. אף יש ברית מילה בעיר מרה ועסקו והיה כמסייע במצוה. כי גדול שקר משייע בעושה מצוה. ואם חכריך בצרה היה צד בצרתם. ואל תשמח בעת כשלוכם. והיה שמח בטובתם. שמעת צרת ישראל הרחוקים האנה והתפלל עליהם וכ"ש על הקרובים. ברך הצור על כל הבא על המצוב ועל הרע. תשמח ביסורין וחשוב הכל למצובה בכל מדה ומדה שהוא מודד לך וזהו (דברים י') בכל מאודך. ואל תבעט ביסורין. וחשוב הכל למצובה. ואמור כל דעבדי רחמנא לטב. והתרחק מן הנדרים. כי בעון הנדרים בניס מתים ואשתו של אדם מתה. ומן השבועות ומן הכעס. כי כל הכועס מבלבל דעתו ורוחו ולא יתיצב באהבת הבורא. וכן אמרו רבותינו לא תרתח ולא תחשא. ובכמה מקומות דבר שלמה בהכמתו והסיר כעס מלבוך (קהלת י"א) כי כעס בחיק כסילים ינוח (שם י'). רגזן לא עלה בידו אלא רגזותו. וגם משה רבינו שהיה אב לחכמים ולנביאים כל מקום שבא לכלל כעס בא לכלל טעות. ואפילו אם עשה לך אדם שלא כהונן אל תקפיד ולמוד מהלל ענותן ז"ל. ואף להטיל אימה בתוך ביתו מצוה להראות עצמו כעקן ורעו מיועבת ורוחו נחה. ואל ישול אימה יתירה. ויכוף את יצרו מכל אשר יתאוה אף משיחה במילה. כי מה יתרון בדברים שלא לצורך אין זה כי אם הרבות פשע. והיו רצוני לאחיד ולאחיריך.

ספר היראה לרבינו יונה

ואל תשכב בלילה וקטטה לך עם אדם. אך לך ותרצה אותו עד שיתפייס. ואף אם חמא לך בקש ממנו פיוס. ואל תאמר הן חמא לי. עליו לכא לפייסני. כוף את יצרך ולך אליו. למען לא ינביה לבכך. ותהיה מתנעב על פני הבורא שנאמר (משלי ט"ו) תועבת ה' כל גבה לב. ומאד הוזרר שלא לשקר אפילו בדברי הבאי. כי חלול השם יש בדבר ואף לא להשתכר בשקר כי יצא שכרו בהפסדו. כי הוא מארבע תנות שאינן מקבלות פני שכניה. כת שקדים. כת הנפים. כת לצים. כת מספרי לשון הרע. וכן ענישו של כדאי שאפילו אומד אמת אין שומעין לו. וכל המושגה בדבורו כאילו עובד ע"ז כתיב הכא (בראשית כ"ו) והייתי בעיניו כמתעתע וכתיב התם (יחזקאל י') הכל המה מעשה תעתועים. הוזרר מן הליצנות. כי היא שניה לעבירות. והיא מעברת את המורא. ומרגלת האדם לעבור. וכן המתלוצץ נופל בניתנם. ושלא להחניף כי לא לפניו חנף יבא. ושלא לספר לשון הרע כי לכל יש רפואה חוץ מלשון הרע. ושלא לקבלו שנאמר (שמות כ"ג) לא תשוא שמע שוא. והתרחק מן הכבוד. וכבוד כר אדם. ותעביר על מדותיך. והוי דן את כל אדם לכף זכות. למען יעבירו מן השמים על פשעיך ויידונו אותך לכף זכות:

אם אתה אצל בני אדם שאתה חייב בכבודם כגון אביך ואמך כבדם והירא מהם. ולא תשב במקומם. ולא תפתור את דבריהם. אם אמרו דבר אפילו ידעת כי אינו כן אל תאמר לא כן היה. ואם יש להם דבר עם אדם אל תכריע ביניהם. ואל תכנס לתוך דבריהם. כי אף תוך דברי חבירו אם נכנס בהם נקרא גלם. כללו של דבר כל מה שיוכל לתלות הכבוד בהם [יתלה] ולא בו. ומאד יש להוזרר בכבודם. כי תוקש כבודם לכבוד המקום. והמכבדם כאלו כבד המקום. והמצערם כאלו צער עצמו. וחייב להאכילם ולהשקותם ולהלבישם ולהכניסם ולהוציאם. ואם אין לו יסבב על הפתחים ויחן להם. ומה שעשה להם. דרך כבוד יעשה כי יש מאכיל אביו פיסיוני ומסודרו מן העולם ומסודרו ברחים ומביאו לחיי העולם הבא. היה אביו עובר על דברי תורה. אל יאמר לו אבא עברת על דברי תורה. אלא אומר לו מקרא כתוב בתורה כך תא. והוא יבין מעצמו ואל תביישו. ולא ידבר על מעשיהם בשום ענין. אפילו זרק ארנקי לים או לאוד בפניו לא יכלימו. ואם שמע אדם מדבר עליהן שלא כהוגן. יקחה שיניו ויאמר לו שקר אתה דובר. אך אין להכות חברו על כך. ואף שתיקה יפה במקום שאין כבודם. כמו שהוא יודע שאם ימחה אז יוסיף האחד לומר עליהם דברי גנאי אחרים. ודצונם תא כבודם. והם שמהלו על כבודם כבודם מחול. והוי ירא מן החכמים כמו שדרש רבי עקיבא את ה' אלהיך תירא (דברים י') לרבות תלמידי חכמים. והדבק בתב ובדרכיהם הטובים. ועמוד מפניהם. ואף מפני הזקנים שאינם חכמים. ובטל רצונך מפני רצונם. וכבוד אחיך הגדול. ואחי אביך. ואחי אמך. ואיש אמך. ואשת אביך. כי כלם דרשו חכמים זל מן המקרא דכבוד את אביך ואת אמך (שמות כ' ודברים ה'). אל תרדוף אחר ישיבת עמי הארץ ולצים. כי מהם לא תלמוד חכמה כי אם דברי רקים ולצון. אך רדוף אחר החכמים כי מהם תלמוד חכמה. ואל תהי בו לדברי אהך. ואל תלעג לשום אדם. אל תמנע טוב מבעליו. אם שאלך אדם על מוכה שבעולם או דבר מצוה אל תמנענו מלעשותה. אך אם אין דעתך על הדבר אמור לו עשה כחכמתך. והיה רגיל בצדקה כפי כחך. ולכל הפחות שעבד עצמך לבורא לתת כופר נפשך חק קבוע בכל שבוע פרוטה או מחצה. כי אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יש לו לעשות צדקה. וכשתתן לעני תן לו בסתר כי מתן בסתר יכפה אף. ואל תקפוץ ירך מהלוות לעני בשעת דחקו. כי גדול המלוה יותר מן העושה צדקה. וצדקתו עומדת לעד. כי איננו חסר בדבר. ויחשוב כי לכמה הוא מלוה בלא רבית. ואם יקשה בעיניו להלוותו בלא

ה ספר היראה לרבינו יונה

משכון ילונו במשכון . ויקבע לו זמן להלוואתו . וכתוך ימי ההלוואה לא יקראו לעשות פלאכתו או כל דבר . אם לא יתן לו שכרו משלם . שנראה כרבות . ובמעשרות אל תרפה ידיך מלישלה כראוי . כיצד . מכל דבר שמשתכר . הן ללמד . הן לכתוב . הן לעשות מלאכה . או אף אם מצא מציאה או נתנו לו במתנה . או כל ענין (שיבא) [שידחה] הן כסף הן [שה] זבח מן הכל יפריש מעשר . כי דבר זה אין לו ערך . כי את אשר אמר הבורא בכל דבר לנסותו התייר במעשר . אל תגנוב דעת הבריות ואל תסרב בחברך יותר מדאי . ואל תאמר לו דבר זה עשיתי בשבילך ולא עשית בשבילו . אך אם ימעה וידמה כי בשבילו עשית אין צריך לומר לו לא עשית בעבורו כי הוא ממעה עצמו ואין זה גניבת דעת . כללו של דבר כל גניבת דעת אמור . אל תזכור שם שמים לבטלה . כי המוכר שם שמים לבטלה ראוי לנדותו . ואף לא לצורך במקום מנוקף . ולא תשבע בלל . ואף לא בכנויים . ואף לא במדותיו ובמעשיו . כגון שמשויו ומשרתיו מלאכי מעלה . זכן לא ישבע כתורה ולא באמת כי השם נקרא אמת וה' אלהים אמת (ישיה') . ולא יקלל חברו בשם . אף לא עצמו [כאמרו] כה יעורני השם . ואל ישמע (שם) [שם] מומאה על שפתוך . וכל דבר נבול וצד דבר ערוה לא ישמע על פוך . כגון להזכיר זונה . או כל דבר נבלה . כי שוהה עמוקה פי זרות (משלי כ"ג) . מעמיקים לו גיהנם והופכים לו גור דין של שבעים שנה לרעה . ואף השומעים ושותקים ונהנים בשמיעה ואינם הולכים משלם . נכשלים בדבר . ואל תחשוד חברך כי שמא כשר הוא בדבר . וחושד בכשרים לזקק בטפו . ואל תביא עצמך לידי חשד להיות נקי מה' ומישראל . פן יכשלו בני אדם על ירך שיחשדוך הבריות . מחול לכל החושדים לך . ואל תעשה שום דבר מאוס בפני חברך . ואם עשו אחרים לפניך ונמאסת מחול להם ואל יכשלו על ירך . ואם מצאת דרך מוטל הרם וסלקהו או כסתו ומחול לאשר עשה אותו פן יבא אחר ויכשילנו שלא ימחול . וחודר שלא ימצא מינוף על בגדיך או שומן או כל דבר מאוס . כי המתלכך ואינו נוהר בנקיות משנאי אזהבך של מקום לבריות . שנאמר (משלי ח') כל משנאי אהבו מות אל תיקרי משנאי אלא משנאי . ויראי השם שאינם משמרים עצמם בנקיות אומרים רואיהם כמה לומדי תורה מאוסים נמצא שם שמים מתחלל על ידיהם . אל תשקן נפשך בהשתות נקבך . והמשהה נקביו בגדולים ובקמנים עובר שמים (ויקרא י"א) אל תשקצו (דברים כ"ג) ולא יראה כן ערות דבר . אל תאמר שום נחוש כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל (במדבר כ"ג) וככמה מקומות הזהירה תורה (דברים י"ח) לא ימצא (מנחש) [וגו' ומנחש] (ויקרא י"ט) לא תנחשו . ואין לנו לשום שום סימן אלא מה שאמרו הכמינו זל . ואם יש לו לאדם לעשות מצוה כגון (להיאר) [לחזור על] מסכתא או להשיב בנו אל הספר לא יאמר אמתן עד ראש חודש או עד הפסח . כי כל יום וכל עת טוב להתחיל ולעשות במצות . ומי שאינו מקפיד לעולם לא יקפידו עמו . אך המקפידים השמן עומד על ימינם לשמנם . להחזיקם במעוהם . אל תתכבד בקלון חברך . ואל תרים זרועך על שום אדם להכותו . כי המוטל לו עו של חברו כאלו מוטל לו עו של שכניה שנאמר (איוב י"ח) וזרוע רמה תשבר . וראוי הוא להקבר חי שנאמר (שם כ"ב) ואיש זרוע לו הארץ . ואפילו בהרמת יד נקרא רשע שנאמר (שם ב') ויאמר לדשע למה תכה רעך . על כן יש לו לאדם להזהר מאוד מלהכות . אם לא בנו הקמן או תלמידו שהוא מוכיחו . אם תוכיח את חברך אל תוכיחנו ויתבייש . אבל תוכיחנו כסתר ואפי' מאה פעמים . אל תלכין פני חברך ברבים . כי המלכין פני חברו דם יחשב לו דם שפך . תדע דאזיל סומקא ואתי חיורא . ואין לו חלק לעולם הבא . ונוה לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילכין פני חברו ברבים . אך אם הוכח הוכחת אדם כסתר כמה פעמים ולא קבל . מותר

ספר היראה לרבינו יונה

לביישו ולהלביץ פניו עד שיקבל. וכל שיש בידו להוכיח [הארם העובר עבירה] ואינו מוכיח (אם עיב) העבירה בראשו. ואם הוכיח או נפשו הציל. אל תתיירד עם שום אשה אפילו בתך או אחותך ואפילו פנייה חוץ מאשתך ואפילו היא נדה ואמך. ואי זה הוא יחוד סגור במפתח או במנעול זהו יחוד האמור בתורה (דברים י"ג) כי יסיתך אחיך בן אמך וגו' [במתי]. ואפילו עם שתי נשים. וטוב ליוזר אפילו בפתח פתוח לרשות הרבים משבת עם אשה אחת. ואמור לו להסתכל אפילו באצבע קמנה של אשה לזון עיניו מן הערוה. וכל המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה אפיו קבל תורה כמשה רבינו מידו של הקב"ה לידו לא ינקה מדינה של גיהנם. תמיד הרגל על שפתוך דברי יראת שמים כגון הוי עו כנמר. סוף דבר הכל נשמע (קל"ג י"ב). ועתה ישראל מה ה' אליך שואל מעמך כי אם ליראה וגו' (דברים י'). מאד מאד הוי שפל רוח. וכיוצא באלה הרגל על לשונך ואז לא תכשל. אל תהדוק ראשך על הספר. ואל תהרוג כנה על השולחן כי הוא נקרא מוכח. ואל תדבר בשעת ברכת המזון:

נְדַלְךָ בְּנִיךְ לְתַלְמוּד תּוֹרָה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים נִם לַעַת זְקֵנָה לֹא יִמְדוּ. וְלִמְדוּ (לְכַנְיָךְ) [לְכַנְיָךְ] לְכַנּוּתִיךְ] חַלְבוֹת נָדָה וְחַלָּה אִיסוּר וְהִיתֵךְ דְּבָרִים הַנּוֹהֲגִים (בַּיָּם) [בְּתָן] פֶּן יֵאֱכִילוּךְ דְּבַר אִיסוּר אוֹ לְבַנִּי (בַּיָּם) [בֵּיתָן]. הוּי זְהִיר בְּבִרְכַת הַלְבָנָה בְּכָל חֹדֶשׁ בְּמִנְחָה מִשִּׁיאֹתוֹ לְאַוְרָה וְעַד רֹכְבוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ. כִּי אֲלֵמָלֵא לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֲלֵא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שְׁבַשְׁמִים בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ דַּיִם. הוּי זְהִיר בְּכַבּוּד אֲשֶׁתְךָ כְּדַבְרֵי רְבוּתֵנוּ. אוֹתָב אֲשֶׁתוֹ כְּגוֹפוֹ וּמְכַבְדָּהּ יוֹתֵר מְגוֹפוֹ [וְכוּן] כִּי דַיִךְ שְׁהוּיָא מְגֻדְלָת בְּנִיךְ וּמְצִלָת עֲצַמְךָ מִן הַחַטָּא. וְהוּי זְהִיר בְּאוֹנָתָתָה כִּי דַמְעָתָה מְצוּיָה לְפִיכָךְ אוֹנָתָתָה מְצוּיָה וְקִרְבָּה כִּי שַׁעֲרֵי דַמְעָה לֹא נִנְעָלוּ. הַסְתֵּר סִדְרָךְ וְכָל שַׁכְּן סוּד אֲדָרִים. מְשׁוֹכְבַת חִיקָךְ שְׁמֹר פִּתְחֵי פִיךָ. הַתְנַאָּה כְּמַצוּה כְּפִי כַחֵךְ. וְהִדְרוּר מְצוּה עַד שְׁלִישׁ בְּמַצוּה. כְּגוֹן מִצְאָ אֲתֵרוֹן בִּיבִים וּמִצְאָ אֲדָר הַדָּרוֹר מִפְּנֵי יוֹסִיף עַד יְהוֹ"פ לִיקַח הַדָּרוֹר. מְצוּה שְׁאִין לֵה דוֹרֵשׁ תְּדַרְשֶׁנָּה. וְאֵל תְּהִי קֵלָה בְּעֵינֶיךָ לֹא מְצוּה וְלֹא עֲבִידָה. וְאֵל תְּבַרַח מְעַשּׂוֹת מְצוּה לֹא בְּשִׁבְלֵי יִרְאֵת הַפֶּסֶד וְלֹא מִפְּנֵי פֶחַד עוֹנֵשׁ הַגּוֹף. כִּי כְדָאֵי הִיא הַמְצוּה לְשִׁמְרָךְ מִכָּל הַיּוֹק. וְאִם הוּי יֹאדָע לָךְ הַיּוֹק נֶאֱמָר הוּיָא בְּעַל מְלֹאכְתְךָ שִׁימְלֵא חֲסוֹנְךָ שְׁחִמְרַת בְּעִבּוּרֵךְ. בְּצִאתְךָ לְדֶרֶךְ צֵא בְּכִי טוֹב. וְהוֹדֵר בְּתַפְלָתָה דְּהַדָּרוֹךְ וְזוֹ הִיא. יְהוֹ"ד מְלַפְנִיךְ ה' אוֹ"א שְׁתּוֹלִיכְנוּ לְשִׁלּוּם וְתַצְעִידֵנוּ לְשִׁלּוּם וְתַסְמְכֵנוּ [לְשִׁלּוּם] וְתַצִּילֵנוּ מִכָּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב בְּדֶרֶךְ וְתַנְחֵנוּ אֵל מַחְזֵי הַפְּצֵנוּ בְּשִׁלּוּם וְתַחֲוִירֵנוּ לְבִיתֵינוּ לְשִׁלּוּם כִּי אֵתָה שׁוֹמֵעַ תַּפְלָה בְּאֵי שׁוֹמֵעַ תַּפְלָה. וְצִרִיךְ לְאֲבִירָה אֲפִילוֹ אִם אִינוּ רּוֹצֵה לְלַכַּת כִּ"א פֶּרְסָה. וּבְתוֹךְ מֵהֵךְ פֶּרְסָה. וְכֵן אִם שָׁכַח לְאֲמִירָה וְזָכַר לְאַחַר שְׁהֵלְךְ פֶּרְסָה אֲמַר בְּלֹא חֲתִימַת בְּרַכָּה. פְּנַעַת כּוֹתֵם אֵל תְּשַׁנֵּה דְבוּרְךָ כְּאֵלוֹ אֵינְךָ יְהוּדִי. גַּם אִם יֵאֲמָרוּ לָךְ כּוֹתֵי אֵתָה אֲמֹר יְהוּדִי אֲנִי. וְלֹא תַעֲבֹד עַל הַכּוֹכָבִים. אֵל תַּעֲמֹד בְּמִקְוִים סְכֵנָה וְתַסְמוּךְ עַל הַגֵּם. אֵךְ תִּירָא תְּמִיד פֶּן יַעֲרוֹם הַחַטָּא וְזָכוּר לַיעֲקֹב אֲבִינוּ וְיִירָא וְיִצַר לוֹ. אֵל תְּהִי צִדִיק הַרְבֵּת. רֵאִית אֲשֶׁה מְנוּבַעַת בְּנֵהָר אֵל תֵּאֲמַר אֲנִים וְלֹא אֲרָאָה. וְכִיּוֹצֵא בּוֹה. שְׁמַעַת אִישׁ אֲמַר לְהַבְרַת חֲבֵרוֹ אֵל תֵּאֲמַר לֹא אֲנֵה לּוֹ וְאֵהִיָּה רְכִיל לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רַעַךְ וְאֲמֹר לוֹ כְּפִי יִכּוֹלְתְךָ שְׁלֵא בְּלִשׁוֹן רְכִילוֹת. וְאֵז אֵת נִפְשֶׁךָ הַצֵּלָת. אֵל תִּשְׁבַּח אֲשֶׁה בִּפְיָה כְּפִנֵי חֲכִירָךְ פֶּן עַל יַדְךָ יַחֲמִדְנָה וְכִתִּיב לֹא תַחֲמוּד קְרִי בִיה לֹא תַחֲמִיד וְכֵן קְרִי בִיה לֹא תַחֲמִיד. אֵל תַּקְשֵׁט נִפְשֶׁךָ וְתֵלֵךְ בֵּין הַנְּשִׁים כִּי שִׁיתְאֹו לָךְ. וְאֵל תְּרַבֵּת שִׁיחָה עִמָּהּ אֲפִילוֹ עִם אֲשֶׁתְךָ. וְזֵה רְבוּי שִׁיחָה. כְּאוֹתוֹ שֶׁשָּׂאֵל לְבִרְוּיָה בְּאֵי זֵה דֶרֶךְ נִלְוֵד לְלוּד אֲמָרָה גְּלִילִי שׁוֹמֵה הִיָּת לָךְ לֹמֵר בְּאֵי זֵה לְלוּד. וְלֹא יַעֲיִן בְּנִי צִבְעֵ שְׁלַחַן וְאֲפִילוֹ שְׁמוּחִין עַל הַכּוֹתֵל. כִּלְלוֹ שֶׁל דְּבַר כָּל מָה שִׁיּוֹכֵל לְהַתְרַחֵק מִהֵן מִמִּשְׁאֵן וּמִמִּתְנָן וְדְבוּרָן יִתְרַחֵק. כִּי תְּמִיד יִצַר הַרַע בּוֹעַד כְּאֵשׁ לְהַחֲפִיא הָאֲדָם. לָכֵן צִרִיךְ הָאֲדָם לְהִיָּת כָּל שַׁעֲרֵי יוֹעֵץ תַּחְבּוּלוֹת

ספר הוראה לרבינו יונה

לעשות מלחמה עמו. אל תשכה אדם בפני שונאו שמתקנא בו ומתוך שבהו בא לדי צנתו. ואל תגנהו בפני אהבו. אל תגנה מקה חברו בפניו. ואל תשבחהו. אלא שתוק לפנה תשיב ותחניף. אל תכנס לביתך פתאום וכ"ש לבית חבורך. אל תיעץ אדם לפי דרכך אלא תן עצה טובה והוגנת לכל מי שיועץ אתך לכבוד הבורא. כללו של דבר כ"ד המסור ללבך שאין אדם מבחין למה אתה פתכוך לטובה או לדעה נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבתך. אל תקרא שום אדם בכנויו אפי' שלא בפניו. ואפי' לומר לאדם כדי שיוכל להכירו. אך דחק עצמך בענין אחד פכ"ב עד שיכירו. אל תקרא לשום אדם בשום דבר ניוול ואפי' לקמן אסור לקרותו מאום דרך שחוק כי כולם נקיים וקדושים. ואסור לפייע די עוברי עבירה. השמר מלצער בע"ה הן בהמה הן עוף. וכ"ש שלא לצער אדם שהוא עשוי בצלם המקום. אם אתה רוצה לשכור פועלים ומצאת עניים יהיו עניים בני ביתך. ואך אל תבוה אותם. אך דרך כבוד תצוה להם. ותשלם שכרם משלם. ואל תדחם כדך ושוב. כי הרכה לאוין יש בדבר. ואליו הוא נושא את נפשו. אל תשב בין העומדים ואל תעמוד בין היושבים. ולא תישן בין הערים ואל תהי ער בין הישנים. ולא שמח בין העצבים ולא עצב בין השמחים. כללו של דבר אל ישנה אדם מן המנוח. אך הכל יהיה לטובה וכיראת שמים. שאם רואה לצים אל יתלוצץ כמותם. אל יתפאר משום דבר שעשית ואף אל תעמוד במקום שיש מעלה פן יבה לכתך. ואם שמעת ששכתוך בג"א דאג והצמער בדבר. אל תפרוש מן הצבור כי לא תקבל שבר עמוס. ואם תפרוש ב' מלאכים המלוים לו לאדם מניחך ידיהם על ראשו ואומרים פלוני שפירש מן הצבור אל יראה כנחמת צבור. אם מנוך צבור פרנס אל תתנאה עליהם. ואל תמיל עליהם אימה שלשיש. וסכול מרחם. כי גדול פרנס הרוד. ואם אתה סופר אל תחסר אות או תיבה או תיטר [] לחתום שמך בראש. אם אתה שכיך ללמד תורה הזהר בשעת מלאכתך מלעשות מלאכה אחרת אף לא שום דבר כי ברנע ימעו תלמידך ולא תשמע ומלאכתך מלאכת רמיה. ורמיה בארור. ואף לא לענות ולדבר לשום אדם. ולמוד מאבא הלוקה ד"ל. אל תשכן באוהליך ספר חומש נוי"כ שאינו מונה אם ידעת להגיהו. ואל תגיה בדרך בלא מעקה למדרגות. ואל תגדל כלב רע או שום מויק. כללו של דבר הסר מבינתך כל תיזק וזכר ממשול. שאלת כלי מתבירך או כ"ד לעשות בו מלאכה. אך תעשה בו מלאכה אחרת. ואל תשאל שום דבר שלא ברשות כי השואל שלא מדעת גולן הוא. ואל תשאל לאחרים בלא רשות מי ששאלת ממנו. ואם נתן לך אדם דבר להשתמש בו אל תמכרנו שלא ברשותו. או אם נתן לך דמים ליקח מלית אל תקח בהם הלוק. כי המשנה מדעת בעה"ב גולן הוא. כלל גדול בתורת דעלך פני לחברך לא תעבד. וכל עת וכל שעה חשוב איך תעשה מצות ואיך תשמור מעבירה. מדי שתשלים כל היום בטובה. סוף דבר הכל נשמע הסר מלבך כל מחשבות און. אך הרחור תורה ויר"ש. ובמקום מטונף בכה"כ יהשוב השפונות. וזה הדבר יסיר מלבו מחשבת מחרה במקום טנופות. ואחרי מהדרתו ישוב לפחשבתו הראשונה. איך יהיה זהיר בעבודת הבורא. וזה נק' ערום ביראה. לעת ערב לך וכדוק עצמך יפה יפה מרם שתלך לבית התפלה. ולבש מנוסוך ועשה כל הסדר כאשר אמרנו בתפלת שהרית. ואם תוכל לא תאכל לא בימות החמה ולא בימות הנשמים עד לאחד תפלת הערב. כמו שדרו"ל ואותי השלכת אחי נון כו' אם לא תאכל בעוד היום גדול שיעור נ' פרכאות. בא מבית התפלה והגיע זמן השכיבה יקרא ק"ש כלו שיש בו רס"ח תיבות להרהיב כל מויק פרס"ח אברים שבו. ויאמר ויהי נועם והשכיבנו בלא חרומה אחד ולרבה כו' ויפקד רוחו ביד בוראו. ויתודה ויטחול לכל המצערים אותו בדראו"ל (מגילה כח). שרי ליה לכל מאן דצערן. ויתן ממנו בין צפון לדרום. ויחליץ של שטאל

ספר הוראה לרבינו יונה

ואח"כ של סין וישכב ויסוד הלוקו במשנתו. ולא ידאחו קורות ביתו מגולה. ואם יש שם כתבי קדש במקום אשר הוא שוכב לשם יכסה. והנמש צריך להניח בתיבה ומכוסה. ואל יישן פרקן פן ישים ידו על הערות. ואם יש לו אשה יהיה צנוע. ויזהר מדבר עמה נבלה. כי אף שיחה במלה שכין איש לאשתו על הכל בא למשפט. ובשעת בעילה אל ידבר באשה אחרת כי כמעט עושה בניו ממורים. ואז יכוף אשתו לדבר מצוה אלא יפייסנה. ואל ישמש עמה סמוך לוסתה עונה אחת ולא כיום. ויזהר מאד מאד שלא יוציא שום ציבור ודבר ערוה מפיו אף דרך שחוק. ויתכוין בשעת מעשה לשם מצוה. ושיהיו לו בנים שילכו בדרכי השם. ולא יתכוין להנאתו. ויזהר כפי יכולתו שלא יוציא זל. וקודם שישכב ילמוד לקיים מצות והגית וישכב וישן ויונה. הנה כל הסדר ינהג כל ימי הבלו. ועוד יוסיף כהנה וכהנה לעשות טובה ויראת שמים, וישלים פרשותיו עם הצבור בכל שבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ואם אין לו תרגום יקרא שנים מקרא ואחד לעז. ומוב יחד מלומד גי' המקרא. כי התרגום היה להבין המקרא למי שאינו בקי כל"ש לעז פירוש א"י לשון הלעזות. והמקרא יקרא בנגינותיו כי הקורא בלא זמירה התורה חוננת ק"ה. וכע"ש ישרה לסעודת שבת. ואפילו יש לו כמה עבדים ישרה הוא בעצמו לכבוד שבת הנקראת כל"ה ומלכה. ושקולה כנגד כל המצות. וישתדל בתקוני שבת כי הא דרבא מדה שבוטא. ולפי כחו יקנה מעדנים לעונג שבת. ולא יאכל בע"ש מן המנחה ולמעלה פן יפסיד סעודת שבת. וסמוך לערב יערוך שולחן וכסא ומגורה. ויכין הכל כסות וקערות. ויהיה זהיר לייין לקדוש היום. וימול צפרניו בכל ע"ש וישחיו סכיניו כמו שדרשו ויהיה ביום הששי והכיניו את זה השתות סכין. ועוד דרשו וידעת כי שלום אה"ך זה השתות סכין כי אם קהה הברזל ולא יוכל לחתוך אין זה שלום בית. וירחץ פניו ידיו ורגליו בהמין לערב אחר שעשה כל צרכיו. וכל מה שיעשה יחשוב לעשות לכבוד שבת. ויוסיף מחול על הקדש. ועם חשכה ימשמש בבגדיו. וירליק בעוד השמש בראש האילנות. קדש היום יתפלל של שבת ויונה ויתענג ויסיר מלבו כל אנהג וכ"מ מחשבה. כאלו כל מלאכתו עשויה. ויכבד שבת בכסות נקיה [ושלחן ערוך] כפי מה שיוכל. ויאכל שלש סעודות. אף ידבר שום רבר בחפציו הצריכים לו. אך בחפציו שמים. חשבונות שעברו מותר. ואף ירבה שיחה אם לא ברית ויראת שמים. כי אף (וי"ו) [שאיפת שלום] התירו בקושי. ואף יפסיע פסיעה נסה אם לא ללכת לדבר מצוה. ולא שום מורה אף יעשה. ואף ידבר מאוהביו שמתו ומכל עגמת נפש. כללו של רבר נקרא יום עונג ומנוחה. ויוסיף מן החול על הקדש. ואף יוציא דמעה מעיניו. וישמרהו כהלכותיו ע"פ רבותינו ע"ה. במוצי"ש יבדיל בתפלה ועל הכוס. לא הברזל בתפלה ובא לעשות צרכיו קודם שיבדיל יברך בא"י אמ"ה המברך כי ויעשה צרכיו. ויסדר שלהנו במוצי"ש אע"פ שא"צ אלא לכזית וילוח המלך בשירות ותשבחות. ובע"ש ויו"ט ינהג בעצמו כמו שאמרנו. כללו של דבר לכל זמן. בעת שמחה כפורים ירבה בשמחה ובמשתה. אך שיהא לבו לשמים. שלא יצא מפיו דבר ערוה וניבול פה. בעת עצב עצב. משנכנס אב ממעטין בשמחה. משנכנס אלוף עד מוצאי יו"ט היא חרד וירא מאימת הדין. תמיד בכך הדש יום א' או יותר ישב בתענית. או לכל הפחות יאכל לחם ומים ואותו יום יהיה בכבי ובמספר. בכי זה הבוכה ברמעות. ומספר. כאדם הסופר על מתו. מספר מעשיו ואמר אוי לי שעשיתי חטא פלוני. אוי לי כמה הייבתי נפשי דמלכו של עולם. וזו היא התשובה המעולה שנא' ע"י יואל הנביא (קרו לבנכם יו"ט) [ונגם עתה כו']. ויתחב ע"פ עונותיו הגלויים לו בהיותו. ויהיה מודה ועוזב. ולא טובל ושרץ בידו. ויתפלל בכל יום כפי צרות לשונו על כל חולי בניו שיתרפאו. ועל הבריאים שלא יחלו. ושינצלו מכל נזק. ושיציל הקב"ה את בניו מכל רוד. ומדקרוקי עניות. ומכל מיני פורעניות המתרששות ובאות לעולם. ושיתיר כל אסדיו עמו. ושיתיר כל חבלי היולדות. ועל

ספר היראה לרבינו יונה

השוכי בנים שיתן להם זרע טוב ובשר. ועל אותם שיש להם בנים שיהיו ביראת ה' ועל כולם שישמרו הקב"ה שארית תורתו. וינקום את נקמתם במה"כ. ועל עם הקדש שישונו בתשובה שלימה. ויקבלם ויחזירם בתשובה שלימה לפניו. ויקרא בכל יום בפי' ועתה ישראל וגו' שכולה יראת שמים למען יזכור תמיד הבורא ולא יחמא :

על אהנת הגלילי חלק ראינו להציג כאן קצת דברי הגאון רבינו יונה בספר הנחמד יערות רבש

אשרי האיש המתפלל בכוונת הלב • ויש לנו לראות בעמלנו לתפלה איך לעשות אשר יראה ה' בקול מפלגו והעיקר ביה ברכות • וזה יוסר לרצון לפני ה' מונח ומנחם • ונאמר פשטיות כוונת הדברים בכל ברכה וברכה מה יש לו לשם אל לב בלמרו • וזהו נמשך לכל אדם כי ברכה ראשונה בלמרו • ה' שפתי פתוח • ימים בלבו כי הק"ה גם אלו שפטים שומרים לפי ולשון לבב ודבר דברים בעלים ויהיו סגורים מאין יוצא ובל • כאיש אשר שם שומר לבית כבודו • והוא יותר בים נכות מן הלשון אשר המים והמות תלוים בו • והם דלמים סגורים ואינם ראוים לפותחן - כי לא מנאחי לגוף טוב יותר משתיקה • אלא לפפות אותם ברוח ה' למורנו ולכל דבר מפלי שמים • ולכן אמרו בעלי נטריקון ארני במלוי אוחיותיו אלי' דלם נוין יו"ד גימטרי' 'הרעה' שאו השערים נפתחים להפגל וע"ז נאמר פתחו לי שערי דוד אבא בס וכו' • כי שפטים הם שערים הם הם לעבודת ה' הם שערי דוד והם שומרים לפי וא"כ מי הוא האיש אשר לו קצת בנים אשר לא יתן אל לבו להתפלל ולהודות לה' איך לרין מפלה מה' שיפתה שפתי • ואיך אינו פותח שפתי כל היום בדברים בעלים כבוד פה לנאות שקרנות גנות חבירו לה"ל רכילות ובוטס לחבירו כמדקרות מרב • שפתי וכל היום שפתי חומה פרום שפתי חלקות ודברי רמים ואין דומי' לו • כל היום בראש הומיות יקרא • וקרא זא"ז בדברים בעלים ולשון תרמית ולכן זאת ימים אל לבו • שפתי לא יהיו נעות רק לדבר הפן ולא יפס יאמר ה' שפתי תפתח והם בלמט שערי דוד קצת לבוא בס להודות לה' • ופי"ש עוד כוונות פשטיות נגלות על כל הפלג י"ח • והם לבן לדבריו הקדושים הם בעל כפף אדם :

מעשה נפלא מענין אמירת תהלים הובא בכמה ספרים הקדושים :

נמצא כתוב כי בשנת קי"ב היה איש מסכן והסיד לא היה כ"כ יודע ספר לזכר פשוטי המקרא והיה זקן ונפטר בשיבה טובה ומתן שלשים יום לפטירתו בא בחלוס להכס אחד מופלג והסיד ונדמה לו שהיה עומד לפניו בתכריכין ובספר קטן בזרעו • אמר לו החסיד האיש אשר קברנו אותך ביום פלוני אל"ל כן ברכת אני הוא • אל"ל מה הספר הזה בידך • אל"ל ספר תהלים ובאחי להוסיך שחזיר את בני היישוב שהוא שהייתי דר בו שיבדו עומם מן העיר וימלנו את נפשם כי כלתה עליהם רעה כי כל עוד שהייתי דר בו במי שלמתי וגמרתני ספר תהלים בכל יום זה כמה שנים בזכות זה האריכו בשלוה וניעלו עד הנה ומעתה אין מי שיגן עליהם • והיה בזקוק והפעט רוחו של אותו חסיד ושלח שליח מיוחד לשם במכתב והזכירם • והנה מקצתם היריאים מדברי החסיד נמלנו וניעלו ומקצתם נתייחסו מן הפורעניות נשאלו שם ולא השגינו בדברי החסיד עד שפגעה בהם יד ה' • ומיום ההוא שמע החסיד דבר זה לא נמוע מלומר ספר תהלים כל שבוע • ע"כ אל חרפה ידך ממנו כי מי שהוא רגיל ודש בו בספר תהלים הוא דומה כל מיני פורעניות וכמה פגעים רעים מעליו ומעל בני ביתו ומעל משפחתו ומכל בני דורו ומנגלג עליו ועליהם כל מיני שפע ורחמים והסידים טובות ברכות והלחות • אשרי הנוכה ומזכה את הרבים עב"ל ובכל הספרי יראים הזהירו והפליגו לומר בכל יום מזמורי תהלים בכוונה ומה גם קודם התפלות סגולה נפלאה לומר עריצים ולהכירם המסמיים • ועיקר שיאמר במתן מלה בתלה בכוונה כפי יכולתו ולא לשום גאוה וגו' ולא לשום פנייה ח"ו רק לכבוד הבורא ב"ה והאשריו כי זה עיקר דעיקר בכל המלות שלא יאל שכרו בהסידו והחכם עיניו בראש זרין להסביל מאוד שיהיה לשם שמים לזכר בלי שום כוונה אחרת :

נטעי שעשועים

הערה לבנים מקשיבים, לכבוד רבותיהם ותלמידי חכמים.

ציר פרא אדם יקלד, אמר הכתוב, מי עשהו לאיש, אשר יוכל לבוא בקהל ולדבר גם בשערים, הלא רבו אשר למדו תורה חכמה ומוסר, הוא יבוננהו בינה הוא ישתל על תלמי לבבו נטעי נעמנים אלה, רוח דעת ויראת השם הטהורה והנאמנה, הוא מדריכו ומנהלו בדרך אשר ילך בה. כמה כעס ומכאובים ישביעהו בתתו כתף סוררת לדבריו היקרים והנעימים? רבו יזיל זהב לתוך גרונו, והוא יבז לשכל מליו, רבו יקרא אליו עד אשר נחר גרונו, וכל מגמת נפשו לדרוש אשרו וטובו כל הימים, והוא ישחק לו, עיניו למרחוק יביטו, ולבו בל עמו. רבו, אף בראותו, כי כל עמלו יגיעו ואונו יעלו בתוהו ויאבדו בתהום הנשית, עם כל זה מלאכתו מלאכת ה' תעודדתו, לא ייעף ולא ייגע, לא יאמר גואש ותוחלתו נכזבת, יחליף כח כל פעם, יוסיף להשכיל את פיהו, יבקש לו תחבולות בכל עו ועצמה, איך למשוך לב הנער לקרבה אל התורה אשר ממנה תוצאות חיים, פעם במקל גועם, פעם באמרי גועם, עד אשר תפץ ה' בידו יצלה.

את כל אלה ישים הנער אל לבו תמיד: מי פתח דלתי לבבו? מי פתח לפניו דלתי החכמה והמדע? מי הוריהו דעת? מי הדריכהו, מי נהלו על מי מנוחות התורה? מי הרביעהו על נאות דשא וירקרק חרוץ הוא התלמוד? אשר בלעדיו כל חכמה ומדע, תושיה ומזמה לאין נחשבו, כי בלתי התלמוד לא ידע לבאר ולקיים אף מצוה אחת ממצות התורה אשר הם חיינו ואורך ימינו, ורק בהתלמוד נתפאר ובצלו נחית בגוים, מי פעל ועשה את כל אלה, אם לא רבו?

ימה מאוד השכילו חז"ל באמרם, אבדת אביו נאבדת רבו. אבדת רבו קודמת. היה אביו ורבו נושאים משאיו, מניח את של רבו ואחר כן מניח את של אביו, היה אביו ורבו בבית השבי פודה את רבו ואחר כן פודה את אביו, לפי שאביו הביאו לעולם הזה, ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא, כי רק המה בחכמתם תרבו ובתבונתם העזה הרגישו את מפעל הרב על התלמיד והפליגו בכבודו ויקרו יותר על כבוד ויקר אביו, ועלינו לשמור מוצא שפתם כי מפיהם אנו חיים.

עון גדול הוא לבזות או לשנוא לתלמיד חכם, דכתיב ואם בחקותי תמאסו, פי' מלמדי חוקותי, וכל המבוזה תלמידי חכמים הוא מובדל ומופָרש מקהל ישראל ואין לו חלק עמהם בזה וצבא, והמכבדו יכובד שנאמר כי מכבדי אכבד.